

DOI: <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2023-80-61-72>
УДК 37.013

**СТАН РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ
ЗІ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ
У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ**

© Дворник О.М., Рубан Н.П.

Українська інженерно-педагогічна академія

Інформація про автора:

Дворник Олена Михайлівна: ORCID: 0000-0001-7561-3432, yakowleva@ukr.net, аспірант кафедри краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук; Українська інженерно-педагогічна академія; вул. Університетська, 16, м. Харків, 61003, Україна;

Рубан Наталія Павлівна: ORCID: 0000-0001-8337-2739, ruban_73@ukr.net кандидат педагогічних наук, доцент кафедри краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук; Українська інженерно-педагогічна академія; вул. Університетська, 16, м. Харків, 61003, Україна.

Статтю присвячено аналізу стану розвитку соціальної компетентності вчителів до роботи зі здобувачами освіти в складних життєвих обставинах у системі післядипломної освіти. Дискурс зосереджується на висуванні вимог новітнього суспільства до розвитку соціальних та професійних компетентностей педагогічних працівників. Відзначено важливу роль системи післядипломної освіти для забезпечення розвитку соціальної компетентності вчителів. У результаті аналізу наукової літератури визначено, що підхід до розвитку соціальної компетентності вчителів у системі післядипломної освіти залишається малодослідженим та не отримує відповідної уваги від науковців.

У статті зазначено, що соціальна компетентність учителів в основному набувається в особистому досвіді. Тому акцентовано увагу на необхідності систематичного розвитку цієї компетентності в процесі післядипломної освіти. Представлено аналіз діючих програм підвищення кваліфікацій вчителів щодо розвитку їх соціальної компетентності до роботи зі здобувачами освіти в складних життєвих обставинах. У матеріалі наводиться змістовне наповнення діючих вебінарів та курсів підвищення кваліфікації, які сприяють розвитку соціальної компетентності вчителів до роботи зі здобувачами освіти у складних життєвих обставинах.

Відзначено, що усі представлені програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників, які в контексті дослідження сприяють розвитку соціальної компетентності вчителів до роботи зі здобувачами освіти у складних життєвих обставинах, розроблені на досить високому рівні. Установлено зосередженість проаналізованих курсів підвищення кваліфікації вчителів лише на окремих аспектах, які можуть зумовити складні життєві обставини у здобувачів освіти. Визначено, що розглянуті курси підвищення кваліфікації не забезпечують повноцінного розвитку соціальної компетентності вчителів до роботи зі здобувачами у складних життєвих обставинах.

У результаті аналізу наукових пошуків розвитку соціальної компетентності вчителів до роботи зі здобувачами освіти у складних життєвих обставинах обґрунтована необхідність удосконалення та детальнішого вивчення механізмів розвитку цієї компетентності.

Ключові слова: здобувач освіти, складні життєві обставини, соціальна компетентність, педагогічний працівник, курс підвищення кваліфікації, система післядипломної освіти, вебінар.

O. Dvornyk, N. Ruban "The state of development of teachers' social competence for work with learners in difficult life circumstances in the postgraduate education system"

The article is dedicated to analyzing the state of development of teachers' social competence for work with learners in difficult life circumstances in the postgraduate education system. The discourse focuses on putting forward the requirements of modern society for the development of social and professional competencies of educators. The important role of the postgraduate education system in ensuring the development of teachers' social competence has been noted. The analysis of the scientific literature revealed that the approach to developing teachers' social competence in the postgraduate education system remains under-researched and doesn't receive appropriate attention from scholars.

The article notes that teachers' social competence is acquired through personal experience. Therefore, the focus is placed on the necessity of systematic development of this competence in the process of postgraduate education. An analysis of the current professional development programs for teachers regarding the development of their social competence for working with learners in difficult life circumstances has been

presented. The material provides substantive content of the existing webinars and professional development courses that contribute to the development of teachers' social competence for working with learners in difficult life circumstances.

It is noted that all the presented professional development programs for educators, which contribute to the development of teachers' social competence for working with learners in difficult life circumstances, have been developed at a quite high level. It has been established that the analyzed professional development courses for teachers focus only on certain aspects that may contribute to the difficult life circumstances of learners. It has been established that the analyzed professional development courses for teachers focus only on certain aspects that can lead to the difficult life circumstances in learners. It is determined that the considered professional development courses do not ensure the full-fledged development of teachers' social competence for working with learners in difficult life circumstances.

As a result of the analysis of scientific research on the development of teachers' social competence for working with learners in difficult life circumstances, the necessity of improving and conducting a more detailed study of the mechanisms of this competence development has been substantiated.

Key words: learner, difficult life circumstances, social competence, educator, professional development course, postgraduate education system, webinar.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У результаті інтеграції України до європейського освітнього простору, суспільні зміни, і еволюція ціннісних парадигм, які сприяли глибокій взаємодії між культурами і соціальними зв'язками, породили значні виклики щодо соціальної адаптації особистості. Новітнє суспільство висуває вимоги до розвитку соціальних та професійних компетентностей педагогічних працівників, включаючи їх здатність до аналізу соціальних процесів, ефективної взаємодії з іншими людьми, прогнозування наслідків своїх дій, адаптивного реагування та ефективного соціально-педагогічного супроводу здобувачів освіти. У цьому контексті є важливим оновлення змісту підготовки та формування соціальної компетентності майбутніх вчителів. Але деякі заклади вищої освіти недостатньо уважно ставляться до ціннісно-сміслового, соціально орієнтованого підходу до їх підготовки [1].

Тому система післядипломної освіти є одним із важливих ресурсів для забезпечення подальшого розвитку соціальної компетентності вчителів, якій зараз недостатньо приділено уваги, особливо з практичної точки зору. Для ефективного вирішення цього завдання необхідно розробити комплексну стратегію, що враховуватиме актуальні виклики сучасного освітнього середовища, зокрема необхідність ефективної підготовки вчителів до роботи зі здобувачами освіти в складних життєвих обставинах.

Таким чином, у разі виникнення можливості вчителю долучатися до створення умов для позитивних своїх змін: підтримання

та відновлення соціального здоров'я й подальшого навчання, отримання соціально орієнтованої інформації, розвитку соціальної компетентності вимагає пролонгованого та комплексного підходу [1]. У зв'язку із цим виникає потреба в новому науково-методичному забезпеченні, яке буде сприяти ефективному розвитку соціальної компетентності вчителів, особливо, які працюють зі здобувачами освіти в складних життєвих обставинах.

Аналіз досліджень та публікацій. Питання розвитку соціальної компетентності педагогічних працівників, як у процесі професійної діяльності, так і під час здобуття професійної підготовки, вже здобуло значну увагу вітчизняних та зарубіжних дослідників. Зокрема, висвітлювали це питання вчені такі як: Дж. Борковський, О. Варецька, В. Вишківська, С. Вілсо, В. Ковальчук, С. Крамаренко, М. Ліпсі, Я. Лукацька, Є. Лунн Пелк, А. Мадяр, Л. Майданик, І. Мирна, О. Московчук, М. Стахів, О. Субіна, Н. Федько С. Шаров, О. Шпак, О. Юрченко та багато інших. Разом із тим, підхід до розвитку соціальної компетентності вчителів у системі післядипломної освіти залишається малодослідженим та не отримує відповідної уваги від науковців.

Нам близька думка Д. Губаревої, яка наголошує на тому, що недостатньо виділяється часу для формування соціальної компетентності вчителів у закладах вищої освіти. Здебільшого цей процес здійснюється у формі міжпредметної інтеграції. Це, з одного боку, відображає важливість розвитку соціальних навичок у процесі набуття особистісного досвіду, а з іншого, підкреслює

потребу у спеціально виділеному часі для усвідомленого формування важливих навичок та вмінь, необхідних для розвитку сучасної особистості [2].

Отже, розвиток соціальної компетентності вчителів у системі післядипломної освіти потребує більшої уваги та систематичного підходу. Сьогодні деякі програми післядипломної освіти включають елементи соціальної роботи та соціальної підтримки, але обсяги цих заходів та їхні акценти здебільшого є обмеженими, що перешкоджає повному розвитку соціальної компетенції вчителів.

Тому розвиток соціальної компетентності вчителів у системі післядипломної освіти стає критично важливим, оскільки досвід, набутий вчителями з часом, потребує ефективної адаптації до сучасних вимог та реалій освітнього середовища, включаючи роботу зі здобувачами освіти у складних життєвих обставинах.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз стану розвитку соціальної компетентності вчителів до роботи зі здобувачами освіти, які опинились або можуть опинитися у складних життєвих обставинах, у системі післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах розвиток соціальної компетентності вчителів є актуальною проблемою, оскільки сучасне суспільство стикається з різноманітними викликами та проблемами, такими як соціальна інклюзія, міжкультурне спілкування, різноманітність в освітньому середовищі та складні життєві обставини у здобувачів освіти. Вимоги до вчителів у сучасному світі значно розширилися, вони повинні бути не лише ефективними педагогами, але й емоційно-стійкими, спроможними адаптуватися до різних соціальних середовищ та викликів, з якими стикається сучасна молодь. Таким чином, розвиток соціальної компетентності вчителів стає важливою передумовою для забезпечення ефективної освіти та розвитку здобувачів освіти в сучасному багатокультурному суспільстві.

Ураховуючи той факт, що соціальна компетентність учителів в основному набувається в особистому досвіді, важливо визнати необхідність систематичного розвитку цієї компетенції в процесі післядипломної освіти. З огляду на швидкі та значущі зміни в сучасному суспільстві, викликані різноманітними соціальними та культурними

факторами, важливо визначити ефективну стратегію, яка б враховувала цей аспект. Тільки шляхом постійного розвитку вчителів у сфері соціальної компетентності можна забезпечити їхню готовність до дій в різних складних соціальних ситуаціях та сприяти якісному зростанню та розвитку здобувачів освіти. Це важливий крок у покращенні не лише професійної підготовки вчителів, але й у досягненні більш глибокого соціального впливу на молоде покоління в умовах сучасного світу. У наш час особлива увага зорієнтована на роботу вчителів зі здобувачами освіти у складних життєвих обставинах.

Тому в контексті нашого дослідження важливо розглянути систему післядипломної педагогічної освіти, спрямовану на розвиток соціальної компетентності вчителів для роботи зі здобувачами освіти у складних життєвих обставинах. Адже післядипломна освіта є невід'ємним складником системи освіти [9]. Вона передбачає набуття нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей на основі здобутої вищої, професійної (професійно-технічної) або фахової передвищої освіти та практичного досвіду [9].

Спільну думку знаходимо у В. Олійник та О. Отич, що післядипломна педагогічна освіта здатна не лише збагачувати педагога сучасними знаннями, але і внаслідок постійного й швидкого оновлення знань в інформаційному суспільстві формувати в нього потребу в безперервному оволодінні цими знаннями, стимулювати творчий підхід до самовдосконалення та набуття нових знань упродовж усієї професійної діяльності [8].

Тому аналіз післядипломних педагогічних програм, спрямованих на підготовку вчителів до роботи з дітьми, які опинилися у складних життєвих обставинах, є важливим кроком у дослідженні. Варто визначити, чи враховуються в цих програмах аспекти соціальної компетентності вчителів, які мають працювати з цією категорією дітей. Такий аналіз допоможе визначити, наскільки програми відповідають потребам і викликам сучасного освітнього процесу, а також чи стимулюють вчителів до безперервного самовдосконалення і навчання в інформаційному суспільстві.

У таблиці 1 представлено аналіз діючих програм підготовки вчителів щодо розвитку їх соціальної компетентності до роботи з дітьми, які опинилися у складних життєвих обставинах, які існують в Україні в системі післядипломної освіти.

Таблиця 1

Програми підготовки вчителів у системі післядипломної освіти щодо розвитку їх соціальної компетентності до роботи з дітьми, які опинились у складних життєвих

Назва	Програма	Форма підвищення кваліфікації	Тривалість/обсяг	Мета
Самопізнання – дієвий інструмент розвитку соціальної компетентності	Вебінар	дистанційна	2 години (0,06 кредиту ЄКТС)	Розглянути принципи формування соціальної компетентності, місце у цьому процесі самопізнання, а також проаналізувати інструменти та вправи, дотичні до теми
Структура роботи з дітьми, сім'ї яких перебувають у складних життєвих обставинах	Вебінар	дистанційна	2 години (0,06 кредиту ЄКТС)	Познайомити учасників зі структурою організації соціального супроводу дітей дошкільного і шкільного віку, сім'ї яких перебувають в складних життєвих обставинах
Захист прав людей з інвалідністю	Курс підвищення кваліфікації	дистанційна	30 год. (1,0 ECTS)	Допомогти освітянам та всім охочим більше дізнатись про людей із інвалідністю, навчитись говорити про інвалідність без зайвого жалю та співчуття, поважати людей та допомагати їм відстоювати права людини
Протидія та попередження булінгу (цькування) в закладах освіти	Курс підвищення кваліфікації	дистанційна	80 год. (2,6 ECTS)	Навчити освітян розпізнавати ситуації булінгу (цькування) та вчасно і правильно реагувати на його прояви в освітньому середовищі
Безпечний простір	Курс підвищення кваліфікації	дистанційна	15 год. (0,5 ECTS)	Допомогти педагогічним працівниками організувати безпечний психосоціальний освітній простору для вчителів і дітей

Грунтовно проаналізуємо зазначені вище програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників, а саме: аналіз змісту та напрямів; оцінка цілей, очікуваних результатів та сформованих компетентностей; спрямованість на потреби – відповідність потребам вчителів у розвитку їх соціальної компетентності щодо роботи з дітьми, які опинились у складних життєвих обставинах; актуальність інформації – актуальність та відповідність інформації та методів сучасним вимогам; оцінка методів навчання щодо забезпечення ефективного інтерактивного процесу навчання. Змістовне наповнення програм підвищення кваліфікації вчителів у системі післядипломної освіти щодо розвитку їх соціальної компетентності до роботи з

дітьми, які опинились у складних життєвих представлено в таблиці 2.

Вебінар «Самопізнання – дієвий інструмент розвитку соціальної компетентності», розробником якого є ТОВ «На Урок» [10]. Цей вебінар представлено у вигляді запису, який проходить у форматі - один ведучий, який представляє матеріал, і відповідає на питання. Адже головною перевагою вебінару є те, що його можна записати і згодом використовувати для повторного перегляду [7]. Кожен педагогічний працівник, який виявив бажання переглянути його, може це зробити у будь-який зручний час для нього.

Відповідно до затвердженої програми цей двогодинний вебінар складається з онлайн-лекції та самостійної роботи та участі в

обговоренні результатів. Напрямами цього курсу зазначені наскрізні навички та психологія. Змістовне наповнення вебінару представлено в таблиці 2. Матеріал вебінару представлений у вигляді презентації, в яких зазначена актуальна інформація, яка відповідає сучасним вимогам.

Загалом програма вебінару «Самопізнання – дієвий інструмент розвитку соціальної компетентності» має ясну мету і зміст, спрямовану на розвиток соціальної компетентності учасників у процесі самопізнання. Цей вебінар надає слухачам вправи та інструменти для самопізнання учасників освітнього процесу, що сприяє їх успішній соціалізації, налагодженню ефективної комунікації, формуванню сприйняття себе частиною суспільства та світу. Однак, цей вебінар, який є лише однією складовою, а не системним підходом, не забезпечує повний та системний розвиток соціальної компетентності вчителів до роботи зі здобувачами освіти у складних життєвих обставинах. Отже, ця програма розвиває соціальну компетентність педагогічних працівників лише фрагментарно, епізодично та не забезпечує системність в її розвитку. Разом з цим, ми вважаємо, що цільовою аудиторією вебінару «Самопізнання – дієвий інструмент розвитку соціальної компетентності» це перш за все практичні психологи закладів освіти, а не вчителі. Адже саме практичні психологи здійснюють психологічне забезпечення закладів освіти [9].

По-перше, вебінар пропонує запис лекції та самостійну роботу, але відсутня можливість активного обговорення і обміну думками між учасниками, хоча в програмі зазначено про участь у обговоренні результатів. Соціальна компетентність, зокрема навички спілкування та співпраці, найкраще формується через взаємодію з іншими людьми. Брак спільної діяльності та обговорення може обмежити можливості вчителів удосконалити свої навички в цьому аспекті.

По-друге, вебінар спрямований на самопізнання, але цей аспект може бути обмежений, оскільки він зосереджується на індивідуальному розвитку. Робота з дітьми у складних життєвих обставинах вимагає також розвитку навичок взаємодії з іншими та вміння працювати в колективі.

Вебінар «Структура роботи з дітьми, сім'ї яких перебувають у складних життєвих обставинах», розробником якого є ТОВ

«Всеосвіта» [11]. Як і зазначений вище онлайн семінар цей вебінар представлено у вигляді запису та у форматі - один ведучий, який представляє матеріал, і відповідає на питання.

Відповідно до затвердженої програми підвищення кваліфікації тривалість навчання складає 2 години. Хоча на сайті цього товариства цей вебінар представлено у вигляді 1,5 годинної онлайн-лекції, до якої входить матеріал семінару. Змістовне наповнення вебінару представлено в таблиці 2.

Матеріали вебінару представлені у вигляді презентації лектора. Під час їх аналізу з'ясовано, що презентація лектора має актуальну інформацію, яка не повністю відповідає нормативно-правовим актам. У цій презентації є нормативно-правові документи, які на момент виступу лектора вже втратили чинність.

Окрім цього, матеріали вебінару складаються з:

- нормативно-правових документів – законів України, постанов кабінетів Міністрів України, наказів Міністерства соціальної політики України та Міністерства освіти і науки України, Державних стандартів надання соціальних послуг, листів Міністерства освіти і науки України та інше. Слід відмітити, що більшість зазначених нормативних документів не є актуальними та необхідними для організації діяльності у закладах загальної середньої освіти. А листи Міністерства освіти і науки України взагалі втратили чинність;

- методичні рекомендації щодо здійснення соціально-педагогічної роботи та соціально-правового захисту дітей, які потрапили в складні життєві обставини, в яких зазначена актуальна та корисна інформація щодо ознак які можуть вказувати на складні життєві обставини та як діяти соціальному педагогу у разі отримання цієї інформації. Однак ці методичні рекомендації були створені на підставі застарілого наказу, що втратив чинність. Це може призвести до незбалансованості в змісті та методиках роботи.;

- схема спостереження за поведінкою дитини (карта Д. Скотта) [3], яка є актуальною та популярною методикою серед працівників психологічної служби закладів освіти для діагностики труднощів адаптації дитини в закладі загальної середньої освіти. Ця методика допомагає здобувачам освіти і їх батькам отримувати картину емоційного стану та адаптації;

Таблиця 2

Програми підвищення кваліфікації вчителів у системі післядипломної освіти щодо розвитку їх соціальної компетентності до роботи з дітьми, які опинились у складних життєвих (змістовне наповнення)

Назва програми	Зміст	Цільова аудиторія	Компетентності, що зазначено в програмі	Результати навчання, що зазначено в програмі
Самопізнання – дієвий інструмент розвитку соціальної компетентності дітей. Самопізнання дорослих. Самопізнання дітей. Огляд вправ та інструментів.	1. Соціальна компетентність. 2. Самопізнання як елемент розвитку соціальної компетентності. 3. Самопізнання дорослих. 4. Самопізнання дітей. 5. Огляд вправ та інструментів.	не вказано	- професійні, - громадянські. - соціальні, - емоційно-етичні.	1) знання з теми компетентнісного навчання, 2) ознайомлення з дієвими інструментами та порадами для розвитку соціальної компетентності дітей і дорослих для застосування під час навчального процесу
Структура роботи з дітьми, сім'ї яких перебувають у складних життєвих обставинах	1. Ознайомити учасників з нормативно-правовою базою соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах. 2. Розглянути класифікацію соціальних послуг, що стосуються сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах; 3. Обговорити, які сім'ї (особи) відносяться до вразливих категорій населення і потребують превентивної уваги; 4. Запропонувати алгоритм дій працівників закладу освіти (дошкільної та середньої) щодо організації соціального супроводу вразливих категорій сімей (осіб).	- вчителі, - вихователі, - адміністративні працівники закладів освіти, - практичні психологи, - соціальні педагоги - інші педагогічні працівники дошкільних установ та закладів середньої освіти	Вдосконалення/набуття: 1. <i>Загальні</i> : здатність до розвитку особистісного потенціалу, самореалізації, професійного лідерства та досягнення успіху; здатність знаходити інноваційні підходи до вирішення професійних завдань в сучасному освітньому середовищі; здатність формувати у здобувачів освіти вміння конструктивно керувати емоціями та розв'язувати проблеми; усвідомлення ціннісної значущості фізичного, психічного і морального здоров'я; здатність конструктивно реагувати на стрес, конфліктні ситуації, сприяти порозумінню.	1) ознайомлення учасників з нормативно-правовою базою, що регламентує діяльність педагогічного колективу закладу освіти щодо супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах; 2) розуміння понять «вразливі категорії населення» та «сім'ї (особи), які перебувають в складних життєвих обставинах»; 3) здатність визначати відповідальних осіб / суб'єктів та здійснювати розподіл обов'язків між педагогічними працівниками закладу освіти та суб'єктами соціального супроводу вразливих категорій населення;

			<p>2. <i>Фахові</i>: здатність безперервно оновлювати «м'які навички», що спрямовані на досягнення життєво-професійної ефективності; компетентність щодо закономірностей та вікових особливостей дітей; обізнаність із новітніми науково обґрунтованими відомостями з педагогіки, психології, методик, інноватики для створення освітньо-розвивального середовища, що сприяє цілісному індивідуально-особистісному становленню дітей; уміння демонструвати соціально-емоційну компетентність у професійних ситуаціях.</p>	<p>4) вміння планувати і здійснювати превентивну роботу в закладі освіти з вразливими категоріями населення; 5) здатність організувати роботу закладу освіти щодо здійснення соціально-педагогічного супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах.</p>
<p>Захист прав людей з інвалідністю</p>	<p>1. Що таке інвалідність? Історія розвитку моделей інвалідності. Переваги тих чи інших моделей, які ми маємо наразі в сучасній Україні. 2. Що таке інклюзія та підхід заснований на повазі до різноманіття та прав людини? 3. Коректна термінологія та етика ставлення до людей з інвалідністю. 4. Права людини = права людини з інвалідністю. Загальний огляд теорії про права людини. Що таке громадянські та політичні права? Що таке економічні та соціальні права? Чому про це варто знати?</p>	<p>- кожна особа, яка бажає дослідити тему інвалідності, прав людини та навчитись захищати права людей з інвалідністю</p>	<p>1. <i>Загальні</i>: реалізація компетентнісної парадигми навчання, критичне та системне мислення, знання і розуміння сучасних тенденцій розвитку освіти, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність логічно обґрунтовувати позицію, здатність співпрацювати з іншими людьми; 2. <i>Фахові</i>: професійно-педагогічна, інформаційно-комунікаційна, інноваційно-</p>	<p>Не вказано</p>

	<p>5. Рівність та недискримінація</p> <p>6. Розумне пристосування, доступність та універсальний дизайн: де різниця, хто й що має забезпечувати?</p> <p>7. Порушення прав людей з інвалідністю в сучасній Україні: приклади та ситуації. Як саме права порушуються? Хто має нести відповідальність або покращити ситуацію?</p> <p>8. Міжнародні та національні механізми захисту прав людей з інвалідністю та приклади.</p> <p>9. Дії для захисту прав людей.</p>		<p>дослідницька, методична, компетентності з інформальної освіти.</p>	
<p>Протидія та попередженн я булінгу (цькування) в закладах освіти</p>	<p>1. Булінг (цькування) як явище, його форми та учасники.</p> <p>2. Організація протидії та попередження булінгу (цькування) в закладі освіти.</p> <p>3. Діагностика булінгу (цькування) в закладі освіти.</p> <p>4. Протидія булінгу (цькуванню).</p> <p>5. Профілактика та попередження булінгу (цькуванню) в закладах освіти.</p>	<p>- педагогічні працівники, - науково-педагогічні працівники, - освітні тренери, - батьки школярів, - всі охочі долучитись до нових знань та вмінь</p>	<p>Не вказано</p>	<p>Не вказано</p>
<p>Безпечний простір</p>	<p>1. Що таке психологічно безпечний простір у класі</p> <p>2. Як розпочинати роботу з дітьми та формувати довіру до себе</p> <p>3. Що робити з булінгом та суїцидальною поведінкою в учнів</p> <p>4. Як застосувати гру, обговорення та зворотний зв'язок для побудови психологічно безпечного середовища в класі</p> <p>5. Що таке гендерна ідентичність і сексуальна орієнтація та яке місце вони займають в освітньому процесі.</p>	<p>- вчителі будь-яких класів і дисциплін, - асистенти вчителів та дитини, - практичні психологи, - корекційні і соціальні педагоги, - освітні управлінці, - батьки учнів.</p>	<p>Не вказано</p>	<p>Не вказано</p>

- лист Міністерства освіти і науки України від 08.10.2014 № 1/9-557 «Методичні рекомендації щодо взаємодії педагогічних працівників у навчальних закладах та взаємодії з іншими органами і службами щодо захисту прав дітей», що втратив свою актуальність та чинність.

У контексті нашого дослідження варто зазначити, що вебінар «Структура роботи з дітьми та сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах» є потенційно корисним інструментом для педагогічних працівників, які прагнуть поліпшити свої навички в роботі зі здобувачами освіти у складних життєвих обставинах та їх сім'ями. Однак аналіз вмісту та цілей вебінару, які представлені в програмі підвищення кваліфікації [8], свідчить про те, що він може не повністю відповідати потребам вчителів у розвитку їх соціальної компетентності для роботи з дітьми, що опинилися в складних життєвих обставинах. Це особливо виражається в невідповідності матеріалів вебінару вмісту самих онлайн-семінарів, що у свою чергу заважає досягненню програмних результатів. Особливий акцент слід зробити на відсутності алгоритмів та інструментів для педагогічних працівників та адміністрації закладів освіти у справжній організації соціального супроводу для уразливих категорій сімей та осіб, як анонсувалося в змісті програми підвищення кваліфікації. Додатково, більшість нормативних актів, представлених в матеріалах вебінару, втратили чинність, що негативно впливає на їхню актуальність.

Зазначена програма є лише окремим елементом, а не системним підходом, і, на жаль, не забезпечує повну реалізацію соціальної компетентності вчителів для роботи з дітьми у складних життєвих обставинах. Однак це може бути важливою складовою для розвитку соціальної компетентності фахівців психологічної служби закладів освіти, які вже мають практичний досвід у цій галузі.

Курс «Захист прав людей з інвалідністю», розробником якого є ГО «Прометеус» [5]. Цей курс представлено у вигляді записів кожної онлайн-лекції, яка має лише інформативний характер, середня тривалість однієї лекції складає близько 8 хв. Кожен педагогічний працівник, який виявив бажання переглянути його може це зробити у будь-який зручний час для нього. Разом з цим до кожної лекції є конспект, який можна завантажити. Слід відмітити, що після

проходження тестування кожний слухач може отримати безкоштовний сертифікат, відповідно до затверджених вимог.

Цей 30-тигодинний курс складається з онлайн-лекцій, тестувань після кожного модуля та самостійної роботи. Напрямами цього курсу зазначені професійний розвиток педагогічних та науково-педагогічних працівників будь-якого напрямку; опанування грамотної комунікації, коректної термінології та етики ставлення до людей з інвалідністю; створення та підтримки інклюзії в навчанні для подальшого розвитку української освіти. Змістовне наповнення курсу підвищення кваліфікації представлено в таблиці 2.

Взагалі курс складається з чотирьох модулів. Після кожного модулю додані матеріали для додаткового читання, де зазначена актуальна та сучасна інформація у вигляді звітів громадських організацій, міжнародних нормативних документів, вітчизняних та міжнародних статей і таке інше про захист прав людей з інвалідністю.

Загалом програма онлайн-курсу «Захист прав людей з інвалідністю» відповідає меті, зазначеній у програмі підвищення кваліфікації, та має якісний зміст, спрямований на розвиток соціальної компетентності слухачів щодо роботи з учасниками освітнього процесу, які мають інвалідність. Тим самим це сприятиме розвитку інклюзивної освіти в закладах освіти та захисту прав осіб з інвалідністю. Цей онлайн-курс надає слухачам досить велику кількість методів захисту прав людини з інвалідністю як на національному, так і на міжнародному рівні. Однак важливо зауважити, що цей курс не охоплює всі аспекти, які спричиняють складні життєві обставини учасників освітнього процесу. Крім того, цей курс призначений для широкої цільової аудиторії та не враховує специфіку роботи педагогічних працівників зі здобувачами освіти з інвалідністю. Таким чином, онлайн-курс «Захист прав з інвалідністю» не забезпечує повний і системний розвиток соціальної компетентності вчителів до роботи зі здобувачами освіти у складних життєвих обставинах.

Курс «Протидія та попередження булінгу (цькування) в закладах освіти», розробником якого є ГО «Прометеус» [6]. Цей курс представлено у вигляді записів кожної онлайн-лекції, яка має лише інформативний характер, середня тривалість однієї лекції складає близько 8 хв. Кожен педагогічний

працівник, який виявив бажання переглянути його може це зробити у будь-який зручний час для нього. Разом з цим до кожного модуля прикріплено конспекти, презентації, глосарії, зразки документів для адміністрації закладів освіти та педагогічних працівників, опитувальники для всіх учасників освітнього процесу для здійснення моніторингу, переліки ігор, правил поведінки, зразки постерів, буклетів «СТОП Булінг», тощо, які можна завантажити. Слід відмітити, що після проходження тестування після кожного модуля кожний слухач може отримати безкоштовний сертифікат, відповідно до затверджених вимог.

Цей 80-тигодинний курс складається з онлайн-лекцій (8 годин), тестувань після кожного модуля (5 годин) та самостійної роботи (67 годин), яка включає в себе складання таблиць для систематизації отриманих знань, ситуативні задачі, есе. Напрямами цього курсу зазначені професійний розвиток педагогічних та науково-педагогічних ефективних способів навчання, ефективного планування освітнього процесу, комунікації. Змістовне наповнення курсу підвищення кваліфікації представлено в таблиці 2.

Онлайн-курс має чотири модулі:

Модуль 1. Булінг (цькування) як явище, його форми та учасники, який має 5 лекцій. В цьому модулі розглянуті питання розуміння булінгу (цькування) в закладі освіти, форм та видів булінгу (цькування), чинників та причин виникнення цього явища, учасників та наслідків булінгу (цькування).

Модуль 2. Організація протидії та попередження булінгу (цькування) в закладі освіти, містить 3 лекції. Він охоплює питання комплексного підходу до попередження та протидії цього явища, розробки плану заходів щодо попередження булінгу (цькування) в закладі освіти, а також повноваження та обов'язки працівників закладів освіти з попередження та протидії булінгу (цькування).

Модуль 3. Діагностика булінгу (цькування) в закладі освіти, складається з 7 відеолекцій. У цьому модулі розглядаються наступні теми: загальна структура діагностичного модуля та індивідуальна діагностика, діагностика шкоди фізичному та психічному здоров'ю, спричиненому булінгом (цькуванням), доведення випадку булінгу (цькування) і поширені помилки, ігрові методи діагностики цього явища в групі/класі, початкова діагностика ситуації булінга (цькування) в

закладі освіти, загальний моніторинг протидії булінгу (цькуванню) та діагностика кібербулінгу та інформаційної безпеки в закладі освіти.

Модуль 4. Протидія булінгу (цькуванню). В цьому модулі розглянуті питання загальних засад протидії булінгу (цькуванню) в закладі освіти, правил роботи з випадками булінгу (цькування), роботи з дітьми дошкільного, молодшого шкільного, середнього, старшого віку та молоддю щодо протидії булінгу (цькуванню), а також екологічності роботи з протидії булінгу (цькуванню).

Модуль 5. Профілактика та попередження булінгу (цькуванню) в закладах освіти. Цей модуль охоплює наступні теми: підходи до профілактики булінгу (цькування) в закладах освіти; чому треба навчати дітей задля запобігання ситуації булінгу (цькування); підтримка дітей з особливими освітніми потребами; навички стабілізації емоційного стану вчителя; інструменти створення безпечного середовища в закладі освіти; програма профілактики і протидії булінгу (цькуванню) в закладі освіти.

У цілому курс «Протидія та попередження булінгу (цькуванню) в закладах освіти» розроблено на високому науковому та професійному рівні, його зміст відповідає заявленій меті та сприяє розвитку всіх наведених у програмі підвищення кваліфікації компетентностей. Цей онлайн курс надає цінні знання та практичні навички для педагогічних працівників та інших учасників освітнього процесу щодо виявлення, профілактики та протидії булінгу (цькування) в закладах освіти. Враховуючи важливість питань психосоціального клімату в освітньому середовищі, цей курс відіграє значну роль у підвищенні якості освіти та створенні безпечних та підтримуючих умов для всіх учасників навчального процесу. Однак у контексті нашого дослідження зазначений курс не сприяє в повній мірі розвитку соціальної компетентності вчителів до роботи зі здобувачами освіти у складних життєвих обставинах. Слід підкреслити, що дана програма охоплює лише один з аспектів, який може зумовити складні життєві обставини в здобувачів освіти.

Курс «*Безпечний простір*», розробником якого є ТОВ «ЕДЮКЕЙШНАЛ ЕРА» [4]. Цей курс представлено у вигляді відео лекцій та інтерв'ю з експертами. Кожен педагогічний

працівник, який виявив бажання переглянути його може це зробити у будь-який зручний час для нього. Разом з цим до кожної лекції прикріплено конспекти з коротким викладом матеріалу та додаткові навчальні матеріали, які можна завантажити. Після завершення кожного модуля курсу та успішного проходження відповідного тестування учасники можуть отримати сертифікат, за який передбачається сплата.

Змістовне наповнення курсу підвищення кваліфікації представлено в таблиці 2.

Цей 15-тигодинний курс складається з трьох модулів:

1 модуль. Створення безпечного простору в школі. Він складається і 6 лекцій: формування довіри в класі, як справлятися зі стресом у школі, як допомогти колезі-педагогу боротися зі стресом, базове ставлення педагога до дитини, як боротися з булінгом, суїцидальна поведінка у підлітків: запобігти та допомогти.

2 модуль. Розвиток дитини, яка переживає стрес. Побудова довірливих стосунків між учнями й учителями. Розкриває три такі теми: гра в навчальному процесі, шеринг: обговорення подій, вражень та емоцій, розвивальний зворотній зв'язок.

3 модуль. Гендерна ідентичність і сексуальна орієнтація. Складається з однієї лекції, яка має відповідну тему.

Слід відмітити, що на сайті цього товариства не зазначено, які компетентності вдосконалюватимуться/набуватимуться під час проходження зазначеного онлайн-курсу. Також відсутня інформація про напрями навчання, що тим самим може негативно може призвести до незрозуміння мети та спрямованості курсу, ускладнити визначення користі від нього і вплинути на рішення учасників про участь.

Загалом, курс «*Безпечний простір*» про організацію безпечного психосоціального освітнього простору для вчителів і дітей в цілому сприяє організації психологічного комфортного освітнього середовища. На цьому курсі представлено досить багато практичних порад, вправ та алгоритмів дій щодо подолання стресу на робочому місці, виявлення булінгу, розпізнання суїцидальної поведінки в підлітків, використання шерингу в класі та надання розвивального зворотнього зв'язку. Усі ці практичні навички дуже важливі для організації безпечного освітнього середовища в закладі освіти. Однак у контексті

нашого дослідження цей курс не сприяє в повній мірі розвитку соціальної компетентності вчителів до роботи з дітьми, які опинились або можуть опинитися у складних життєвих обставинах. Адже його зміст обмежений і не враховує широкий спектр складних ситуацій, з якими можуть зіткнутися діти в освітньому середовищі.

На підставі зазначеного вище можна зробити такий **висновок**.

Усі представлені програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників, які в контексті нашого дослідження сприяють розвитку соціальної компетентності вчителів до роботи з дітьми, які опинились або можуть опинитися у складних життєвих обставинах, розроблені на досить високому рівні. Проте ці курси зосереджені на лише окремих аспектах, які можуть зумовити складні життєві обставини у здобувачів освіти. Водночас ці програми є лише частиною і не втілюють системного підходу, тому не забезпечують повноцінного й систематичного розвитку соціальної компетентності вчителів у роботі зі здобувачами освіти, які опинились або можуть опинитися у складних життєвих обставинах. У результаті зазначені вище програми лише частково сприяють формуванню соціальної компетентності педагогічних працівників, не забезпечуючи її повноцінного розвитку, а також не враховують її системності та комплексності.

Аналіз наукових пошуків розвитку соціальної компетентності вчителів до роботи зі здобувачами освіти, які опинились у складних життєвих обставинах в системі післядипломної освіти, дає підстави стверджувати, що механізми розвитку зазначеної вище компетентності потребують удосконалення та детальнішого вивчення. Результати досліджень вказують на необхідність системного підходу до розвитку соціальної компетентності, що враховуватиме психологічні, педагогічні, технологічні та соціокультурні аспекти взаємодії вчителя зі здобувачами освіти, які опинились або можуть опинитися у складних життєвих обставинах.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження в цьому напрямку мають на меті визначити концептуальні засади розвитку соціальної компетентності вчителів, які б допомогли ефективно взаємодіяти зі здобувачами освіти у складних життєвих ситуаціях та створювати для них комфортні умови для навчання та розвитку.

Список використаних джерел:

1. Варецька О. В. Теоретичні методичні засади розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної освіти : дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 / О. В. Варецька. – Київ, 2015. – 630 с.
2. Губарева Д. В. Соціальна компетентність в умовах сучасної початкової школи України / Д. В. Губарева // Вісник Університету ім. Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. – 2020. – № 1 (19). – С. 30.
3. Дослідницькі методи в сфері психічного здоров'я : навч.-метод. матеріали до проведення практичних та лабораторних робіт / укладач Т. В. Федотова ; Волин. Нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2022. – 60 с. – Режим доступу: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/21265/1/doslid_metod.pdf (дата звернення 10.07.2023)
4. Курс «Безпечний простір» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://study.ed-era.com/uk/courses/course/636>. (дата звернення 10.07.2023)
5. Курс «Захист прав людей з інвалідністю»: програма підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників закладів освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://prometheus.org.ua/course/course-v1:FFR+PRPD101+2020_T1 (дата звернення 15.07.2023)
6. Курс «Протидія та попередження булінгу (цькування) в закладах освіти»: програма підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників закладів освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://prometheus.org.ua/course/course-v1:MON+AB101+2019_T2. (дата звернення 15.07.2023)
7. Миронов Ю. Б. Інформаційні технології в освіті та практиці / Ю. Б. Миронов, О. Р. Сватюк, М. І. Міронова // Всеукр. наук.-практ. конф.: зб. наук. статей за матеріалами доп. – Львів, 2019. – С. 120-124.
8. Отич О. М. Післядипломна педагогічна освіта у контексті глобальних цивілізаційних змін / О. М. Отич, В. В. Олійник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://core.ac.uk/download/pdf/84273781.pdf> (дата звернення 15.07.2023)
9. Про освіту : Закон України від 5 верес. 2017 р. № 2145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. (дата звернення 15.07.2023)
10. Самопізнання – дієвий інструмент розвитку соціальної компетентності: програма підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників закладів освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://naurok.com.ua/uploads/webinar/pdf/316/program.m.pdf>. (дата звернення 10.07.2023)
11. Структура роботи з дітьми, сім'ї яких перебувають у складних життєвих обставинах : програма підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників для роботи у закладах освіти (за видом освітньої послуги «ВЕБІНАР») [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://vseosvita.ua/webinar/410/cabinet> (дата звернення 10.07.2023)

References:

1. Varetska, O 2015, 'Teoretychni metodychni zasady rozvytku sotsialnoi kompetentnosti vchytelia pochatkovoї shkoly u systemi pisljadiplomnoi osvity' [Theoretical and Methodological Foundations of Developing the Social Competence of a Primary School Teacher in the Postgraduate Education System], Dokt.ped.n. thesis, Kyiv.
2. Hubarieva, D 2020, 'Sotsialna kompetentnist v umovakh suchasnoi pochatkovoї shkoly Ukrainy' [Social Competence in the Context of Modern Primary Schools in Ukraine], Visnyk Univertsytetu im. Alfreda Nobelia. Seriiia «Pedahohika i psykholohiia». Pedahohichni nauky, no. 1 (19), Pp. 30.
3. Fedotova, T, Volynskiyi natsionalnyi universytet imeni Lesi Ukrainky 2022, Doslidnytski metody v sferi psykhichnoho zdorovia: navchalno-metodychni materialy do provedennia praktychnykh ta laboratornykh robіt [Research Methods in the Field of Mental Health: Educational and Methodological Materials for Practical and Laboratory Work], Lutsk.
4. Kurs «Bezpechnyi prostir» 2020 [Course: Safe Space], viewed 10 July 2023 <<https://study.ed-era.com/uk/courses/course/636>>
5. Kurs «Zakhyst prav liudei z invalidnistiu» 2020 [Course: Protection of Rights for People with Disabilities], viewed 15 July 2023 <https://prometheus.org.ua/course/course-v1:FFR+PRPD101+2020_T1>
6. Kurs «Protydiia ta poperedzhennia bulinhu (tskuvanniu) v zakladakh osvity» 2020 [Course: Combating and Preventing Bullying in Educational Institutions], viewed 15 July 2023 <https://prometheus.org.ua/course/course-v1:MON+AB101+2019_T2>
7. Myronov, Yu, Svatiuk, O & Myronova, M 2019, 'Informatsiini tekhnolohii v osviti ta praktytsi' [Information Technologies in Education and Practice], Vseukr. nauk.-prakt. konf.: zbirnyk naukovykh statei za materialami dopovidiei, Pp. 120-124.
8. Otych, O & Oliinyk, V 2015, Pisljadiplomna pedahohichna osvita u konteksti hlobalnykh tsyvilizatsiinykh zmin [Postgraduate Pedagogical Education in the Context of Global Civilizational Changes], viewed 15 July 2023 <<https://core.ac.uk/download/pdf/84273781.pdf>>
9. Verkhovna Rada of Ukraine 2017, Zakon Ukrainy Pro osvitu vid 05.09.2017 no 2145-VIII [Law of Ukraine On Education as of 05.09.2017 No. 2145-VIII], viewed 15 July 2023 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>>
10. Samopiznannia – diievyi instrument rozvytku sotsialnoi kompetentnosti 2020, [Self-awareness: An Effective Tool for the Development of Social Competence], viewed 10 July 2023 <<https://naurok.com.ua/uploads/webinar/pdf/316/program.pdf>>
11. Struktura roboty z ditmy, simi yakykh перебуvaiut u skladnykh zhyttievykh obstavynakh 2021 [Structure of Work with Children Whose Families Are in Difficult Life Circumstances], viewed 10 July 2023 <<https://vseosvita.ua/webinar/410/cabinet>>

Стаття надійшла до редакції 30.07.2023 р.